

הרב אריאל בראלי

מצוות השבת אבדה – טובת המאבד כשיקול מכריע

הקדמה

מצוות השבת אבדה נוהגת בישראל ולא בגוי, כפי שנאמר בגמרא (בבא קמא ק"ג ע"ב):
מנין לאבידת הגוי שהיא מותרת? שנאמר לכל אבדת אחיך, לאחיך אתה מחזיר ואי
אתה מחזיר לגוי.

ההסבר לכך מובא במאירי (ב"ק שם):

שמציאה מקצת קנין הוא וחזרתו דרך חסידות ואין אנו כפופים לחסידות למי
שאינו לו דת.

לדבריו, מצווה זו אינה מחויבת אלא מצד החסד, ולכך אין בה חיוב מוחלט כלפי כלל
האדם.¹ היות שהשיקול המרכזי הוא חסד עם המאבד, יש לדון במקרים שבהם דווקא
הלכות השבת אבדה מקטינות את הסיכוי של המאבד למצוא את אבדתו. למשל, כיום
אין כל כך תועלת בתליית שלטים במקום המציאה, כי בדרך כלל אין מקום זמין שהשלט
עומד בו לאורך זמן. אין לוח מודעות בכל מקום, ושלט במקום ארעי יורד במהרה,
וממילא עולה השאלה: מה הסיכוי שהמאבד ימצא את אבדתו? וכבר עמד על כך הרב
עזרא בצרי (ספר דיני ממונות, חלק ג עמ' נ):

בעיר גדולה בתנאי החיים כיום הדבר קשה מאד לביצוע. ומסתבר דבמקום
שנוהגים שכל המוצא אבדה מביאה למשטרה ולשם הולך גם כן המאבד.
והמשטרה נוהגת כחוק ביושר, יש למסור למשטרה את האבדה על מנת שתחזיר
נגד סימנים. והכל לפי המקום, תושבי המקום והזמן... והעיקר למצוא את הדרך
הנכונה להגיע למאבד האבדה ולהשיבה.

דווקא מכיוון שמצווה זו באה לעשות חסד עם המאבד, אולי יש מקום לשנות מהדרכת
חז"ל כדי להגדיל את הסיכויים להשבת האבדה בפועל? למשל, ניתן להציע להניח
קופסת אבדות בשולי גן ציבורי או בבריכת שחייה, ועל ידי כך הסיכוי למציאת האבדה
יעלה. זו חלופה למעמדו ההלכתי של מוצא אבדה כשומר, אשר אינו רשאי להניח את
החפץ במקום שאינו משתמר.

1. בדומה לכך איסור ריבית נוהג רק בישראל, כי יסודו גמילות חסד.

א. סימנים באבדה

והנה כבר בדברי הגמרא אנו מוצאים שימוש ב**טובת המאבד** כסיבה לחריגה מכללי הראיות. הגמרא מעלה ספק אם השבה בסימנים היא מהתורה או מדברי חכמים (ספק שלא הוכרע לגמרי בפוסקים). ומסבירה הגמרא שסביר שלמאבד נוח להשיב בסימנים, כי עדים אינם מצויים, ולכן הוא מעדיף את האפשרות שהמוצא ימסור את האבדה למי שמוסר סימנים (אף שמהדין יש לחשוש לרמאי), כדי להגדיל את הסיכוי לקבל את אבדתו חזרה. וזו לשון הגמרא (בבא מציעא כז ע"ב):

ניחא ליה לבעל אבידה למיהב סימנין ולמשקליה. מידע ידע דעדים לית ליה, ומימר אמר: כולי עלמא לא ידעי סימנין מובהקים דידה, ואנא יהיבנא סימנין מובהקים דידה ושקלנא לה.

וכך סיכם זאת להלכה בספר 'השבת אבידה כהלכתה' הרב יחזקאל פיינהנדלר, עמ' נג-נה:

ישנם שני סוגי סימנים:

1) **סימן מובהק**: הוא סימן שקיים רק בחפץ זה, וכגון נקב, כתם, שמו רשום עליו, מדבקה שהדביקו הבעלים במקום מסוים. הנותן סימן מובהק מחזירים לו את החפץ מהתורה, ולדעת רוב הפוסקים גם לרמאי מחזירים.

2) **סימן בינוני**: מדה מדויקת של החפץ, משקל מדויק, מקום מציאת החפץ, קשר או עטיפה מסוימת שבו היה קשור או עטוף החפץ, מספר מסוים של פריטים האגודים יחד. הנותן סימן בינוני, אף שמהתורה אין מחזירים לו האבדה (כי הסימנים הללו נמצאים גם בחפצים אחרים), **תיקנו חז"ל להחזיר** (כי נוח לו למאבד לקחת את הסיכון שמא האבדה תגיע לאדם אחר, מאשר לא תחזור לו לעולם כי אין בו סימן מובהק). אך לרמאי אין מחזירים, עד שיביא עדים שהאבדה שלו.

כאמור, הסברה מופיעה בגמרא, אך אין מכאן ראייה להיתר לחרוג מהלכות השבת אבדה לטובת המאבד, כי מדובר על תקנת חכמים, דבר שאין בסמכותנו לעשות בזמן הזה.

ב. 'ספק הנוח'

נאמר בגמרא (בבא מציעא כה ע"ב) 'כל ספק הנוח - לכתחילה לא יטול, ואם נטל - לא יחזיר'. **לרמב"ם** (הל' גזלה פט"ו ה"א) ישנה שיטה מיוחדת בהבנת הגמרא, וממנה משתמע שטובת המאבד היא השיקול העיקרי, וזו לשונו:

אם מצאה דרך הנחה אסור ליגע בה שמא בעליה הניחיה שם עד שיחזרו לה, ואם יבא ליטול אותה והיה דבר שאין בו סימן, הרי אבד ממון חבירו בידו, שהרי אין לו בה סימן להחזירה בו. ואם היה דבר שיש בו סימן הרי זה הטריחן לרדוף אחריה וליתן סימניה ולפיכך אסור לו שיגע בה עד שימצא אותה דרך נפילה. אפילו נסתפק לו הדבר ולא ידע אם דבר זה אבוד או מונח הרי זה לא יגע בו...

לשיטתו אף אם יש לאבדה סימן, ויש למוצא ספק אם היא נפלה או הונחה שם, אף על פי כן ישאיר אותה במקומה שלא להטריח את בעליה, ואף שהפסוק אומר 'לא תוכל להתעלם'. הסמ"ע (חו"מ סי' רס ס"ק מג) גם הוא משתמש בשיקול של טובת המאבד בבואו לבאר פרט אחר בדעת הרמב"ם. לדעתו, אף כשידוע שהחפץ הונח על ידי בעליו, אם נטל - לא יחזיר; וזו לשונו:

...מאחר שאינו משומר לגמרי, ושכחו, וניחא לבעליהם מסתמא שיקחנה משם ישראל ויכריז עליו קודם שיקחנה גוי או ישראל דלא מעלי ויחזיקנה לעצמו. התוספות במקום (ב"מ שם) פירשו באופן אחר את הדין שאם נטל לא יחזיר: מדובר שהמוצא הלך לביתו ויש לחשוש שבזמן הזה באו הבעלים לחפש את האבדה, וממילא אין תועלת להשיבה למקומה. אך אם הוא עדיין עומד באותו מקום, אף שהרים את האבדה, **יכול להחזירה למקומה**, וזו לשון התוספות (ד"ה ואם):

יש מפרש דהיינו דוקא כשנטלה והוליכו לביתו דיש לחוש שמא באו בעלים בתוך כך ולא מצאו מה שהניחו שם ושוב לא יחזרו לבקשה לכך לא יחזיר למקום שנטל אבל אם נטלו ולא זז משם וראה שלא באו בעלים בתוך כך יחזיר וכן יש בירושלמי...²

בדברי הרשב"א יש תוספת ביאור, וזו לשונו (שם):

ואי דרך נפילה הוה הרי אלו שלו, ואי מדעת הניחום שם בעלים אמאי לא יחזיר, דלמקום שהניחום שם בעלים הוא מחזיר.

יש להבין: כיצד המוצא יכול להחזיר אבדה לאחר שהרים אותה, הרי הוא נעשה עליה שומר בעצם ההגבהה?! אולי פה רמוזה הסברה שכשטובת המאבד היא להחזיר למקום שהונח שם, אז רשאי המוצא להחזיר, אף שזה סותר את כללי השמירה המוטלים עליו.³ בספר 'השבת אבידה כהלכתה', הרב יחזקאל פיינהנדר, (עמ' כו-כח) סיכם את הסוגיה להלכה:

מצא אבידה במקום השמור קצת כגון מאחורי גדרות הבתים, בפניה שבגינת משחקים, בין אם נראה שהונח שם בכוונה ובין אם נראה שנשכח שם, אף ביש בו סימן, אם הוא מחפצים פחותי ערך כגון כיפה, גרב, חלק ממשחק ילדים, ונראה שכשיכריז לא יבואו הבעלים לקחת אבידתם (וכשישאירם יחזרו לקחתם) **לא יגע**.

ב.

הלכה זו מובאת בשם הרב אלישיב⁴ והיא דוגמה להעדפת טובת המאבד כנגד הציווי 'לא תוכל להתעלם'. עוד הוסיף שם שמותר למסור אבדות שנמצאו באוטובוס למחלקת האבדות ב'אגד', כיוון שעל דעת כן עלה הנוסע לאוטובוס, ואדרבה - הבעלים מעדיפים כך, כיוון שבדרך אחרת הסיכוי שהמוצא ימצא את המאבד נמוך. וכן הרב דוד חיים הלוי

2. הובאו דבריהם להלכה, ביאור הגר"א, חו"מ סי' רס ס"ק לד.

3. הסמ"ע, חו"מ סי' רס ס"ק ס, פירש שמדובר על החזרה למקום המשתמר, אך הדבר לא הוזכר בדברי הרשב"א. גיליון רע"א (שם) פירש שמדובר באבדה ללא סימן, ואז לא חלה עליו מצוות עשה של השבה, כי אי אפשר לברר מי הוא הבעלים.

4. השבת אבידה כהלכתה, עמ' כז הערה כו.

(שו"ת עשה לך רב, חלק ו' סימן פד) סובר שיש למסור כל אבדה למשטרה, ולא התנה זאת בכך שהמשטרה תחזיר רק על פי סימנים⁵ משום טובת המאבד, וזו לשונו:
בדבר חולצה שמצא החתן באולם החתונות אחרי החתונה, יש למוסרה לתחנת המשטרה. ואם בעל החולצה יבוא לאולם לחפשה יפנוהו למשטרה. ואם אין הוא יודע שאבדה לו באולם, הרי מעצמו יבין שעליו לפנות ולחפשה במשטרה. וכל זה יהיה בידיכם שבזמנינו הדרך המובחרת להחזיר אבידה לבעליה, הוא למסרה לתחנת המשטרה, וגדול הסיכוי שימצאנה בעליה שם. והניסיון הוכיח זאת פעמים רבות.

סיכום

למעשה, כשנמצאו פריטי לבוש בגן משחקים, אפשר להשאיר אותם במקומם. כאשר אדם מוצא משקפת בבריכה ציבורית וברור לו שהדרך הטובה ביותר למצוא את בעליה היא להניח בתיבת האבדות, יעשה זאת.⁶ יחד עם זאת כדאי להתכוון מראש שאין הוא מרים את האבדה על מנת להשיב אותה אלא רק להניח אותה בתיבה, ואז לחלק מהדעות הוא אינו נעשה שומר אבדה.⁷

5. לעומת ההדגשה של הרב בצרי לעיל שרק אם המשטרה מוסרת בסימנים, וכן פסק בספר השבת אבדה כהלכתה, עמ' מו-מז: 'מותר למסור אבדה למחלקת אבידות של המשטרה בתנאי שהתברר לו שאכן הם שומרים על האבדה כדין, ומחזירים רק לאחר נתינת סימנים כדין, אך יכול למסור פריטי האבדה למשטרה וזו תפנה את בעל האבדה אליהם'.
6. דוגמה נוספת - כאשר המוצא אינו תושב הארץ, האם הוא רשאי להתעלם על מנת שתושב מקומי ירים את האבדה?
7. שו"ת מהרש"ם, ח"ג סי' קנו, אם הגביה אבדה שלא על מנת להיות שומר, אינו נעשה שומר אבדה, שאין אדם נעשה שומר שלא מדעתו. סברה זו באה לידי ביטוי גם בקצות החושן, סי' רצא ס"ק ד, שבמקרה שבשעת הגבהת האבדה חשב המוצא שהיא עשויה מכסף ורק אחר כך התברר לו שהיא עשויה מזהב, אינו מתחייב בחיובי שמירה על זהב, שכך הוא הדין בכל השומרים - שצריכים לדעת בשעת הקניין במה מתחייבים. אולם בדברי חזו"א, ב"ק סוף סי' ז, מבואר שלא עוזרת כוונתו, ומתחייב בהשבה בעל כורחו.